

ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1913)

Του Ιωάννη Δ. Κακουδάκη
Αντιστράτηγου ε. α.
Επίτιμου Α΄ Υπαρχηγού ΓΕΣ,
πρώην Διευθυντή της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του ΓΕΣ και Προέδρου της
Ελληνικής Επιτροπής Στρατιωτικής Ιστορίας του ΓΕΕΘΑ.

Συμπληρώνονται εφέτος (2024) 111 χρόνια από την επίσημη και οριστική Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα με την έπαρση της ελληνικής σημαίας, την 1^η Δεκεμβρίου 1913, στο Φρούριο Φιρκά (Firka=στρατώνας) των Χανίων. Και γράφω επίσημη, γιατί στις 24 Σεπτεμβρίου 1908, ο τότε Πρωθυπουργός της Κρητικής Πολιτείας Γεώργιος Ι. Παπαμαστοράκης, είχε κηρύξει την ανεξαρτησία και την Ένωση, αλλά μόνο κατ' επίφαση.

Η εξαιρετικά προνομιακή θέση της Κρήτης, τα μεγάλα λιμάνια, οι πλουτοπαραγωγικές της πηγές και η ποικιλία των προϊόντων της υπήρξε μόνιμη και ερεθιστική πρόκληση και ανέκαθεν «το μήλον της έριδος» λαών και δυνάμεων για την κατοχή της : Φοίνικες, Αχαιοί, Δωριείς, Σαρακηνοί, Άραβες, Ρωμαίοι, Βενετοί, Τούρκοι, Αιγύπτιοι, Γερμανοί, Ιταλοί κ.ά.

Η Επανάσταση του 1821 επεκτάθηκε και στην Κρήτη παρά την ασύγκριτη υπεροχή των Τούρκων, την παντελή έλλειψη οπλισμού εφοδίων και μέσων και την άγρυπνη επιτήρηση και αγριότητα των τουρκικών αρχών. Χαρακτηριστική είναι η κρίση του μεγάλου ιστορικού Διονυσίου Κόκκινου: «Το φαινόμενο της επαναστάσεως της Κρήτης είναι μοναδικόν εις όλην την ιστορίαν του ελληνικού αγώνος. Ήτο μια έγερσις εγκαθείρκτου και αλυσοδεμένου τιτάνος με μόνην δύναμιν την ελληνικήν του συνείδησιν, την ζωτικότητά του, την φιλοτιμίαν και τον διαρκή σκληρότατον αγώνα του εντός κυμάτων αίματος». Επιγραμματικά αναφέρω τη σφαγή στο σπήλαιο Μιλάτου Λασιθίου, 28 Φεβ. 1823, όπου είχαν καταφύγει και περίπου 3500 κάτοικοι όπου σφαγιάσθηκαν, κακοποιήθηκαν, πουλήθηκαν στην Αίγυπτο. Επίσης, στις 2 και 3 Οκτωβρίου του 1823 στο σπήλαιο Μελιδονίου Ρεθύμνου βρήκαν οικτρό θάνατο 370 κάτοικοι του ομώνυμου χωριού.

Ο πολυαίμακτος δεκαετής αγώνας των Κρητών κατά την Επανάσταση του 1821 τελείωσε χωρίς δικαίωση. Το πρωτόκολλο της 22ας Ιανουαρίου 1830 άφησε την Κρήτη έξω από τα όρια του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους και στην απόλυτη δικαιοδοσία του Σουλτάνου και σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών που πρόσφερε ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλής στο Σουλτάνο, η Κρήτη παραχωρήθηκε στην τιμή των 21 εκατομμυρίων γροσίων, για μια δεκαετία (1830-1840).

Οι Κρήτες δεν ήθελαν την αυτονομία, αλλά μόνο την ένωση. Γι' αυτό αντί για το σύνθημα της επανάστασης του 1821 «Ελευθερία ή Θάνατος», στην Κρήτη ήταν «Ένωσις ή Θάνατος» στις σημαίες και στα λάβαρα των επαναστάσεων μέχρι και το 1898, που καθιερώθηκε η σημαία της ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ, που διατηρήθηκε μέχρι το 1913 και ο εθνικός της ύμνος : «Από φλόγες η Κρήτη ζωσμένη, τα βαριά της τα σίδερα σπα...».

Ακολούθησαν πολλές επαναστάσεις και κινήματα σ' όλη την Κρήτη για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Η μεγάλη Κρητική Επανάσταση 1866-1869 αποτελεί την κορυφαία έκφραση του πόθου των Κρητών για την ελευθερία, την ανεξαρτησία

και την πολυπόθητη Ένωση με την Ελλάδα και απασχόλησε σοβαρά την ευρωπαϊκή διπλωματία ως μια σημαντική πτυχή του Ανατολικού Ζητήματος. Ακολούθησαν σφαγές, λεηλασίες, επικήρυξη των αρχηγών, με αποτέλεσμα να αποδιοργανωθεί ο αγώνας. Οι θυσίες σε έμψυχο και άψυχο υλικό υπήρξαν ανυπολόγιστες. Αναφέρω ενδεικτικά το Ολοκαύτωμα της Μονής Αρκαδίου Ρεθύμνου, 9 Νοε. 1866, όπου είχαν καταφύγει 325 άνδρες και 600 γυναικόπαιδα.

Όταν διαφάνηκε ότι οι ΜΔ (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία και Ρωσία) απέβλεπαν στη διεθνή κατοχή της Κρήτης, η ελληνική Κυβέρνηση έστειλε τον Συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο στην 1^η Φεβρουαρίου 1897 με 1500 άνδρες να καταλάβει την Κρήτη και να κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα. Η επανάσταση πήρε μεγάλες διαστάσεις και σκληρές μάχες διεξήχθησαν σ' όλη την Κρήτη. Μπροστά στις νέες εξελίξεις οι Μεγάλες Δυνάμεις πρότειναν την αυτονομία. Ευτυχώς, είχε γίνει το πρώτο αποδεκτό βήμα της ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, και άνοιγε πολύ δειλά ο προθάλαμος για την πολυπόθητη ΈΝΩΣΗ. Στις 2 Νοεμβρίου 1898 και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης εγκατέλειπε οριστικά την Κρήτη και ένα μήνα αργότερα στις 9 Δεκεμβρίου 1898 ο ύπατος Αρμοστής Πρίγκιπας Γεώργιος αποβιβάστηκε στη Σούδα και η Κρητική Πολιτεία γίνεται πραγματικότητα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις θέτουν υπό την προστασία τους την Κρήτη μοιράζοντάς την ως ακολούθως: οι Ιταλοί παίρνουν τα Χανιά, οι Ρώσοι το Ρέθυμνο, οι Άγγλοι το Ηράκλειο και οι Γάλλοι το Λασιθί. Η διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας ήταν περίπου 15 χρόνια, από τις 9 Δεκεμβρίου 1898 μέχρι την 1η Δεκεμβρίου 1913, χωρίς όμως να έχει ουσιαστική εθνική κυριαρχία και ελευθερία εξαιτίας της παρουσίας των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η οξύτατη αυτή πολιτική κρίση οδήγησε τελικά σε ένοπλο αγώνα, στην Επανάσταση του Θερίσου, 10 Μαρτίου 1905 που κράτησε ως το Νοέμβριο του 1905. Το αποτέλεσμα ήταν να παραιτηθεί ο Πρίγκιπας Γεώργιος και να αναλάβει Αρμοστής Κρήτης ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. Τον Ιούνιο του 1908 άρχισε στην Μακεδονία το κίνημα των Νεότουρκων. Η Βουλγαρία έσπευσε να ανακηρύξει την ανεξαρτησία της από την τουρκική επικυριαρχία και η Αυστρία να προσαρτήσει τις επαρχίες Βοσνίας και Ερζεγοβίνης χωρίς αντιδράσεις από την Τουρκία.

Τότε, η κυβέρνηση πίστεψε ότι έφθασε και η ώρα της Κρήτης για ένωση. Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Γεώργιος Θεοτόκης ειδοποίησε τον αρμοστή Αλέξανδρο Ζαΐμη να είναι αμέτοχος των γεγονότων που θα συμβούν και συγχρόνως ενημέρωσε τον Πρωθυπουργό της Κρητικής Πολιτείας Γεώργιο Παπαμαστοράκη να προχωρήσει προς την ένωση. Αυτός με τη σειρά του ανακοίνωσε το μήνυμα τού Θεοτόκη στον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος συντάχθηκε με τη υπόδειξη του Έλληνα Πρωθυπουργού. Έτσι, στις 24 Σεπτεμβρίου 1908 η Κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας με Πρωθυπουργό τον Γεώργιο Ι. Παπαμαστοράκη, δικηγόρο και διακεκριμένη προσωπικότητα από την Άνω Βιάννο Ηρακλείου, εξέδωσε ψήφισμα το οποίο μεταξύ των άλλων έγραφε: « Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ...κηρύσσει την ανεξαρτησίαν της Κρήτης και την Ένωσιν μετά της Ελλάδος όπως μετ' αυτής αποτελέσει αδιάαιρετον και αδιάσπαστον Συνταγματικόν Βασίλειον...».

Η διεθνής συγκυρία και η πλήρης αδυναμία της Ελλάδας να επιβάλει τη θέλησή της την Ένωση δεν ευνόησαν. Τον Ιούλιο του 1909 φεύγει από την Κρήτη και ο τελευταίος ευρωπαίος στρατιώτης τον Αυγούστου 1909, οι Δυνάμεις ζητούν από την Εκτελεστική Επιτροπή να κατεβάσει από όλα τα δημόσια κτήρια την ελληνική σημαία και η τουρκική κυβέρνηση απαιτεί από την ελληνική να αποδοκιμάσει την Ένωση, απειλώντας διακοπή διπλωματικών σχέσεων, πράγμα που υποχρέωσε την Αθήνα να ζητήσει την παρέμβαση των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, οι οποίες στις 5 Αυγούστου 1909 κατέβασαν την ελληνική σημαία από το Φρούριο του Φιρκά Χανίων,

κόβοντας τον ιστό σε τέσσερα τεμάχια και παίρνοντας ένα τεμάχιο ο καθένας από τους αντίστοιχους αντιπροσώπους των.

Στις 15 Αυγούστου 1909 έγινε στην Ελλάδα το κίνημα στο Γουδί. Το Κρητικό ζήτημα βρέθηκε πλεγμένο στη δίνη των ευρωπαϊκών συμφερόντων και στο μεγάλο δίλημμα: εμμονή στην πραξικοπηματική επιβολή της Ένωσης ή συνεννόηση με τις Δυνάμεις. Ο Βενιζέλος έκλινε με τη δεύτερη άποψη. Έτσι, τον Αύγουστο του 1910 αφήνει την Κρήτη και αρχίζει την ενεργό πολιτική δράση του στην Ελλάδα. Πίστευε ότι το Κρητικό Ζήτημα θα λυθεί και οι πόθοι του Κρητικού λαού θα εκπληρωθούν μόνο τότε που η Ελλάδα θα ήταν σε θέση να επιβάλει την Ένωση με στρατιωτικά μέσα. Έτσι από τη στιγμή που ανέλαβε την ελληνική κυβέρνηση άρχισε τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, την οργάνωση και την προετοιμασία του Στρατού.

Το Μάρτιο του 1912 διεξήχθησαν εκλογές στην ελεύθερη Ελλάδα και την αυτόνομη Κρήτη. Μία αντιπροσωπεία από Κρήτες βουλευτές αποφασίζουν να έλθουν στην ελληνική πρωτεύουσα και να συμμετάσχουν στις εργασίες του ελληνικού κοινοβουλίου. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πρωθυπουργός της Ελλάδας τότε, κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να ματαιώσει μία τέτοια απόφαση, γιατί θα έδινε αφορμή στην Τουρκία να απειλήσει πόλεμο κατά της Ελλάδας.

. Με την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων, 5 Οκτωβρίου 1912 ά και με τις πρώτες νίκες των ελληνικών όπλων οι πόρτες του ελληνικού κοινοβουλίου άνοιξαν διάπλατα και υποδέχθηκαν θριαμβευτικά τους Κρήτες βουλευτές και στις 11 Οκτωβρίου 1912 ο Στέφανος Δραγούμης διορίστηκε Γενικός Διοικητής της Κρήτης.

Με την πράξη αυτή *de facto* η Κρήτη έγινε τμήμα του Ελληνικού Κράτους . Η *de jure* Ένωση, από άποψη διεθνούς δικαίου, συντελέστηκε με τη Συμφωνία του Λονδίνου στις 17 Μαΐου 1913 μεταξύ της Τουρκίας και των εμπόλεμων βαλκανικών κρατών και με το άρθρο 4 της συνθήκης «..ο αυτοκράτωρ των Οθωμανών δηλοί ότι εκχωρεί εις τας Αυτών μεγαλειότητας τους συμμάχους ηγεμόνας την νήσον Κρήτην και ότι παραιτείται υπέρ αυτών πάντων των ων εκέκτητο επί της νήσου ταύτης κυριαρχικών και άλλων δικαιωμάτων».

Αργότερα, με την κύρωση της Ελληνοτουρκικής συνθήκης ειρήνης του Νοεμβρίου του 1913 (νόμος 4213 της 11/14 Νοεμβρίου 1913) η Κρήτη περιήλθε οριστικά και αμετάκλητα στην Ελλάδα.

Κοντολογίς, η Κρήτη είχε Τουρκοκρατία 1646-1913 (δηλαδή «267 έτη, 7 μήνες, 7 ημέρες, αγωνίας», όπως αναγράφεται στο Φρούριο του Φιρκά), Αυτονομία κατ' επίφαση, ως Κρητική Πολιτεία 1898-1913, Ένωση , κατ' επίφαση, 1908- 1913 και Ένωση -Ενσωμάτωση με την Ελλάδα το 1913.

Την Κυριακή 1 Δεκεμβρίου 1913 ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο Ναύαρχος Κουντουριώτης , ο Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος πήγαν στα Χανιά και δύο υπέργηροι, θρυλικοί και γενναίοι οπλαρχηγοί, ο Χατζημιχάλης Γιάνναρης 81 ετών και ο Αναγνώστης Μάντακας 94, έκαναν την έπαρση της ελληνικής σημαίας στο Φρούριο του Φιρκά, στο λιμάνι των Χανίων μέσα σε ένα κρητικό παραλήρημα ενθουσιασμού . Με την τελευταία αυτήν πράξη έληξε το Κρητικό Ζήτημα, τελείωσαν οι επαναστάσεις, οι αυτονομίες, οι διεκδικήσεις, και οριστικοποιήθηκε η Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα και συνεκδοχικά δικαιώθηκε ο προαιώνιος και μοναδικός πόθος των Κρητών για την ΕΝΩΣΗ « εις το διηνεκές ».